

11. Palestine. Department of Agriculture and Fisheries. Annual Report for the Year 1938-1939 (April 1 to March 31) 1939. Part I. Report by the Acting Director. Jerusalem: Government Printing Press, 1939. 32 p.
12. Census of Palestine 1931. Population of the Villages, Towns and Administrative Areas. – Jerusalem: Greek Convent and Goldberg Presses, 1932. – 112 p.
13. Government of Palestine. Report a Committee on the Economic Conditions of Agriculturists in Palestine and the Economic Fiscal Measures of Government in Relation Thereto. – Jerusalem: Stationery, and Russian Buildings, 1930. – 60 p.
14. Survey of International Affairs for 1925. Vol.1. – L.: Oxford Univ. Press, Milford, 1927. – 581 p.
15. Britain and Palestine. 1914-1948: Archival Sources for the History of the British Mandate. – Oxford: The Oxford Univ. Press, 1979. – 246 p.
16. Васаїк аль-харака аль-ватанійа аль-філастинійа 1918-1939. – Байрут: Муасса ад-дірасат аль-філастинійа, 1979. – 722 с.
17. The Rise of Israel. Practical Zionizm 1920-1939. Ed. by A. S. Klieman. – N.-Y.; L.: Garland Publishing, 1987. – 534 p.
18. Будейрі Халіл. Сітта ва сіттуна аман ма аль-харака аль-ватанійа аль-філастинійа уа фіга. – Адь-Кудс: Маншурат салах аль-дин, 1982. – 240 с.
19. Абузиам М. Восстание в Палестине. – М.: Московский рабочий, 1930. – 85 с.
20. Гейзель З. Политические структуры Государства Израиль. – М.: Институт изучения Израйля и Ближнего Востока, 2001. – 391 с.

Анотація

Статтю присвячено питанню вивчення та аналізу джерел і літератури з проблеми виникнення арабо-єврейського протистояння в Палестині на рубежі XIX – XX століть. Сучасні українські дослідники-сходознавці активно включилися в процес написання нового підручника з історії країн Сходу, де історія Землі Обітованої займає своє історичне та хронологічне місто. Докладно відомо, що зміни на географічній карті цього регіону залежали від політичних намірів вождів сіоністського руху, з одного боку, та екстремістської позиції арабських лідерів – з іншого. Разом з тим, участь Великої Британії, Франції та Америки у розв'язанні конфлікту зброєю призвели до визнання факту зацікавленості могутніх держав у існуванні колоніальної політики.

Summary

The article is devoted to the study of the Rise of Arab-Jewish conflict sources in Palestine XIX – XX c. Modern Ukrainian Orientalists take active part in the creation of new up-today complex research about Orient Countries History and the Promised Land History will have its own historical and chronological place. It's known that geographical change of this region depended on the Policy of Zionists and Arab Leaders Positions. The Participation of Great Britain, France and America in the Armed Solution of the Conflict showed the Interest of Great States in the existing of Colonial Policy in the World.

УДК 34:331.362(477.72)

О.В. Герінбург

ВИСВІТЛЕННЯ СТАТИСТИКО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В НАЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ХЕРСОНЩИНИ

На сучасному етапі розвитку історичної науки в Україні значна увага приділяється міждисциплінарним дослідженням, і зокрема – з'ясуванню актуальних проблем, що стоять перед фахівцями таких взаємопов'язаних наукових дисциплін як статистика, демографія, історія. Останнім часом особливо актуальними є статистико-

демографічні дослідження, що пов'язано з незадовільною демографічною ситуацією в Україні – зниженням народжуваності та збільшенням еміграції. З'ясування зв'язку демографічних процесів у суспільстві з історичними умовами – одна з найбільш актуальних проблем історичної науки. Цілісності реконструкції історико-демографічних явищ і процесів сприяє звернення до їх регіональних проявів. Саме тому цілком доречним є включення теми розвитку статистико-демографічних досліджень краю до програми історичних дисциплін, що викладаються у середніх навчальних закладах Херсонщини та ХДУ.

Відповідно, метою даної статті є розгляд особливостей використання статистико-демографічної інформації під час викладання історичних дисциплін в освітніх закладах Херсонщини. При цьому автор зупиняється на розгляді періоду становлення статистико-демографічних досліджень у регіоні (XIX – початок XX ст.).

Оскільки демографічна статистика і демографія у XIX ст. ще не були самостійними науками і розвивалися в рамках загальної статистики, дослідження демографічних процесів було складовою частиною предмету загальної статистики. Відповідно, вивченням демографічних процесів, як правило, займалися статистичні служби Російської імперії. В Херсонській губернії впродовж XIX ст. статистичні служби сформувалися в системі органів адміністративної влади і органів земського самоврядування. Вивченню їх діяльності присвячено низку наукових праць: дисертаційні дослідження Н. Котової [9], О. Макієнка [10], О. Петрова [14], статті О. Герінбург [2-7], Є. Сінкевича [15], І. Сінкевич [16-17] тощо.

До адміністративних статистичних органів належали: Херсонський губернський статистичний комітет (1835-1917), Одеський статистичний комітет (1835-1843), міські статистичні комітети у Миколаєві (1862-1917) та Одесі (1863-1917), Головний статистичний комітет Новоросійського краю (1843-1874), що виконував координаційні функції. Статистична служба Херсонського земства складалася зі Статистичного бюро (1873-1876), Статистичного відділення (1881-1919), Статистично-санітарної організації губернської управи (1875-1919) та Одеського міського статистичного бюро (1890-1919). Як адміністративні, так і земські статистики проводили демографічні дослідження у межах масштабних статистичних робіт, спрямованих на всебічне вивчення життя губернії.

Адміністративні служби переважно виконували функції збору та обробки відомостей про чисельність, розміщення та демографічну структуру населення губернії та її повітів. Статистичні служби Херсонського земства вивчали ті демографічні показники, що впливали на економічний потенціал регіону: динаміку природного руху, віковий, статевий, становий склад населення тощо. Організація та методологія проведення демографічних досліджень відповідала вимогам тогочасної науки, хоча певні складнощі були пов'язані із неосвіченістю населення губернії, не досить високим рівнем підготовки осіб, що збирали інформацію, та недостатньою розробкою теоретичної бази статистико-демографічних досліджень. Незважаючи на певні недоліки, праці адміністративних і земських статистиків Херсонської губернії є цінними джерелами вивчення демографічної ситуації та теоретико-методологічної бази статистико-демографічних досліджень у XIX – на початку XX ст.

Серед праць адміністративних статистиків особливо цінним для дослідження демографічної ситуації в губернії є «Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 г. Т. XLVII. Херсонская губерния» [13]. Ця праця була видана за результатами проведення в Російській імперії першого науково організованого перепису населення. Серед праць земських статистиків високий евристичний потенціал для дослідників мають «Материалы для оценки земель Херсонской губернии», видані за результатами масштабних статистичних робіт, проведених Херсонським земством протягом 1882-1887 рр. з метою з'ясування

господарського потенціалу регіону та визначення адекватного розміру земського оподаткування [11].

Можна зазначити деякі загальні методичні рекомендації щодо використання статистико-демографічних джерел і матеріалів у навчально-виховному процесі в середніх та вищих освітніх закладах.

При застосуванні статистико-демографічних даних з метою ілюстрації історичних процесів, доречним є подання цифрової інформації у вигляді графічних зображень (діаграм, картограм, картодіаграм). Це, по-перше, полегшує сприйняття і засвоєння явищ, відображених за їхньою допомогою; по-друге, наглядно демонструє чисельні співвідношення явищ; по-третє, сприяє проведенню учнями та студентами порівняльного аналізу та кращому запам'ятовуванню історичної інформації, повідомленої за допомогою наочності.

При використанні статистичних матеріалів з метою ознайомлення учнів і студентів із статистичними описами, звітами, таблицями як історичними джерелами доцільним є роздрукувати ці джерела з розрахунком на всіх або більшу частину учнів і студентів. Це сприятиме їх безпосередньому ознайомленню з матеріалом, дозволить залучити їх до практичної роботи і сформувати вміння працювати з джерелами, досліджувати і аналізувати інформацію джерела тощо.

Застосування матеріалів щодо розвитку демографічної статистики як науки, еволюції її організаційних структур у Російській імперії в цілому і Херсонській губернії зокрема та розгляд демографічної ситуації у регіоні в другій половині XIX – на початку XX ст. дозволяє: по-перше, організувати краєзнавчу роботу і вивчення історико-краєзнавчої проблематики; по-друге, ввести у навчальний процес статистичні джерела і сприяти розвитку в учнів і студентів вмінь практичної роботи з історичними джерелами.

Важливість організації історико-краєзнавчої діяльності і залучення до неї учнів загально визнана, адже вона є важливим елементом формування переконань і життєвої позиції учнів [18, с.91], національної та історичної свідомості [8, с.8; 12, с.4], а також стимулом до збереження і подальшого розвитку культурно-духовних цінностей регіону [1, с.88].

Застосування під час краєзнавчої роботи матеріалів з історії регіону, в якому живуть і навчаються учні, є цілком доцільним. Це дозволяє більш повно і яскраво розкрити події вітчизняної і загальної історії та ознайомити учнів і студентів з історичним минулим краю. Виділяють два шляхи використання краєзнавчих матеріалів у педагогічному процесі: як звичайну інформацію стосовно регіональних проявів суспільно-політичної, економічної, культурної еволюції суспільства; як поле для дослідницько-пошукової діяльності [1, с.89]. Кожний з названих шляхів сприяє інтелектуальному розвитку учнівської і студентської молоді, але перший шлях спрямований на репродуктивно-пізнавальну діяльність, а другий – на науково-дослідницьку і творчу роботу. Ефективним є поєднання в межах навчального процесу обох шляхів.

Застосування статистичної інформації та практичні роботи зі статистичними джерелами дозволяють проілюструвати історичні факти і події цифровими даними; ознайомити учнів і студентів із статистичними працями як видом історичних джерел; дати можливість учням дослідити за допомогою статистичних даних певні історичні процеси. Крім того, використання в історичних курсах матеріалів, що стосуються демографічної ситуації Херсонської губернії (чисельності і розміщення населення, його етнічного, вікового, статевого складу) сприятиме емоційному зацікавленню учнів, дозволить продемонструвати взаємозв'язок демографічних і соціально-економічних процесів та сформувати у них розуміння людського фактору історичного розвитку.

Матеріали статистико-демографічних досліджень, проведених у Херсонській губернії у XIX – на початку XX ст., можна використати на уроках з всесвітньої історії, історії України та краєзнавства (IX клас) під час розгляду подій та процесів, що відбувалися в Російській імперії в цілому, у Наддніпрянській Україні та власне на Херсонщині зокрема. Так, у курсі всесвітньої історії можна повідомити учням інформацію про рівень розвитку статистичної науки і демографічних знань (для розуміння наукового розвитку Російської імперії), про діяльність земств (для поглибленого розуміння сутності земської реформи 1864 р.) тощо. На заняттях з історії України та краєзнавства доцільно надати учням матеріали щодо чисельності населення регіону, його розміщення, складу за етнічною, віковою, статевою ознакою, ступеня урбанізації, міграційних рухів тощо; а також ознайомити з діяльністю статистичних служб по дослідженню демографічної ситуації в краї та умов життя населення.

Висвітлення історико- та статистико-демографічної проблематики особливо доцільне у курсах «Джерелознавство історії України», «Історичне краєзнавство» та «Історична демографія», що викладаються на історичних спеціальностях ХДУ.

Оскільки статистичні матеріали складають важливу групу документальних джерел з історії України XIX – XX ст., є доцільним проведення відповідного семінарського заняття у курсі «Джерелознавство історії України». На занятті необхідно приділити увагу організаційним і теоретико-методологічним засадам статистичних досліджень в Російській імперії в цілому і Херсонській губернії зокрема; ознайомити студентів з особливостями джерелознавчого аналізу та різновидами статистичних матеріалів; організувати роботу з деякими статистичними працями. При цьому в окрему групу необхідно виділити праці адміністративних і земських статистиків, що містять інформацію стосовно демографічних процесів у регіоні.

У курсі «Історичне краєзнавство» висвітлення статистико-демографічної проблематики можливе на семінарському занятті, присвяченому історико-краєзнавчим дослідженням в Україні у XIX – на початку XX ст., до плану якого доцільно включити питання стосовно організації краєзнавчої діяльності місцевими статистичними службами, вивчення регіональної історії адміністративними і земськими статистичними закладами тощо. Необхідно ознайомити учнів із демографічним напрямом діяльності статистиків і результатами здійснених ними досліджень у галузі статистики населення.

Також статистико-демографічні матеріали можуть бути ефективно використані у курсі «Історична демографія» під час розгляду демографічної ситуації на Півдні України у XIX – початку XX ст. Необхідно сприяти формуванню у студентів уявлення щодо взаємозв'язку демографічних, соціально-економічних, політичних і культурних процесів.

Таким чином, статистико-демографічні матеріали періоду становлення науки (XIX – початок XX ст.) можна ефективно використовувати в комплексі історичних дисциплін, що викладаються у вузі та школі. При цьому з метою полегшення засвоєння матеріалу і формування навичок роботи із джерелами необхідно організувати самостійну роботу учнів і студентів зі статистико-демографічними джерелами та унаочнювати цифровий матеріал, що ілюструє ті чи інші історичні події та процеси.

Джерела та література

1. Бутейко В.Г. Краєзнавча діяльність в системі професійної підготовки майбутнього вчителя //Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: Наук. доп. Міжнародної науково-метод. конф. (21-24 травня 1997 р.): В 2 ч. – Ч. 2. – Херсон, 1997. – С. 87-90.

2. Герінбург О.В. Стан демографічної ситуації в Херсонській губернії за працями російських статистиків II половини XIX століття // Південний архів. Історичні науки. – Вип. 25. – Херсон, 2007. – С. 30-37.
3. Герінбург О.В. Вивчення етнорелігійного складу населення Херсонської губернії статистичними службами Російської імперії // Гуржіївські історичні читання (Збірник наукових праць). – Черкаси, 2007. – С. 127-131.
4. Герінбург О.В. Організація демографічних досліджень у Херсонській губернії в XIX столітті // Сторінки історії. – Вип. 25. – С. 15-24.
5. Герінбург О.В. Перепис 1897 року як джерело вивчення демографічної ситуації в Херсонській губернії // Південний архів. Історичні науки. – Вип. 24. – Херсон, 2007. – С. 57-65.
6. Герінбург О.В. Висвітлення особливостей етнічних груп Херсонської губернії у земських статистичних описах 80-х років XIX століття // Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса, 2007. – С. 27-32.
7. Герінбург О.В. Етнічний склад Херсонської губернії у 80-х роках XIX століття за матеріалами земських статистичних описів // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2007. – С. 98-103.
8. Зубко А.М. Розвиток краєзнавства в системі середньої освіти // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: Наук. доп. Міжнародної науково-метод. конф. (21-24 травня 1997 р.): В 2 ч. – Ч. 2. – Херсон, 1997. – С. 6-8.
9. Котова Н.О. Діяльність статистичних комітетів на Одещині у XIX – на початку XX століття: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. – О., 2002. – 212 с.
10. Макієнко О.А. Розвиток земської статистики в Херсонській губернії. – Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. – Харків, 2006. – 286 с.
11. Материали для оценки земель Херсонской губернии. В 6 т. Т.1. Одесский уезд (статистико-экономическое описание уезда). – Херсон: Тип. Н.О.Ващенко, 1883. – 548 с.; Материали для оценки земель Херсонской губернии. В 6 т. Т.2. Елисаветградский уезд (статистико-экономическое описание уезда). – Херсон: Тип. М.К.Аспера, 1886. – 636 с.; Материали для оценки земель Херсонской губернии. В 6 т. Т.3. Александрийский уезд (статистико-экономическое описание уезда). – Херсон: Тип. О.Д.Ходушиной, 1888. – 542 с.; Материали для оценки земель Херсонской губернии. В 6 т. Т.4. Тираспольский уезд (статистико-экономическое описание уезда). – Херсон: Тип. О.Д.Ходушиной, 1889. – 388 с.; Материали для оценки земель Херсонской губернии. В 6 т. Т.5. Ананьевский уезд (статистико-экономическое описание уезда). – Херсон: Тип. О.Д.Ходушиной, 1889. – 608 с.; Материали для оценки земель Херсонской губернии. В 6 т. Т.6. Херсонский уезд (статистико-экономическое описание уезда). – Херсон: Тип. О.Д.Ходушиной, 1890. – 736 с.
12. Михєєв А.А. Використання краєзнавства на уроках історії (з досвіду роботи вчителя) // Джерела. – 1996. – №29-30. – С. 4.
13. Первая всеобщая перепись населения Российской губернии, 1897 г. / Под ред. Н.А.Тройницкого. XLVII Херсонская губерния. – Издание ЦСК МВД., 1904. – 342 с.
14. Петров О.О. Діяльність земських статистичних закладів південно-українських губерній у другій половині XIX – початку XX ст.: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2003. – 265 с.
15. Сінкевич Є.Г., Макієнко О.А. Статистичні служби Херсонської губернії в структурі адміністративної влади та органів місцевого самоврядування XIX ст. // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Вип. 7. – Запоріжжя, 1999. – С. 154-159.
16. Сінкевич І.Ю. Внесок статистиків Херсонської губернії у дослідження історії краю (XIX – початок XX ст.) // Південна Україна XVIII – XIX ст. Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України. Вип.5. – Запоріжжя, 2000. – С. 171-176.
17. Сінкевич І.Ю. Етнічна ситуація в Херсонській губернії в дослідженнях херсонських статистиків (др. пол. XIX ст.) // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: Наук. доп. Міжнарод. наук.-метод. конф. (21-24 травня 1997 р.): В 2 ч. – Ч.2. – Херсон, 1997. – С. 153-155.

18. Чиркова Л.М. Використання краєзнавчого матеріалу Херсонщини в навчально-виховному процесі // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: Наук. доп. Міжнародної науково-метод. конф. (21-24 травня 1997 р.): В 2 ч. – Ч.2. – Херсон, 1997. – С. 91-91.

Анотація

У статті висвітлюються особливості використання статистико-демографічної інформації під час викладання історичних дисциплін у школах та вузах Херсонщини. Автор зупиняється на розгляді періоду становлення статистико-демографічних досліджень у регіоні (XIX – початок XX ст.).

Summary

In the given article the features of the use of statistic and demographic information during teaching of historical disciplines in schools and universities of Kherson region are examined. An author decides on consideration of period of becoming of statistic and demographic researches in a region (19th – beginning of 20th century).

УДК 930.85:291.13:371

Л.Б. Куликова

ОПЫТ ИЗУЧЕНИЯ АВТОРСКОЙ ДИСЦИПЛИНЫ «КЛАССИЧЕСКАЯ ГРЕКО-РИМСКАЯ МИФОЛОГИЯ» В АКАДЕМИЧЕСКОМ ЛИЦЕЕ ПРИ ХГУ (1994-2008)

В 1994 г. в Херсоне при государственном педагогическом университете (ныне Херсонский государственный университет) был создан Академический лицей.

Одной из главных задач научно-педагогического коллектива лицея стало создание такой гибкой модели учебного заведения классической ориентации, которая позволила бы решать стратегические образовательные задачи и оперативно реагировать на потребности общества в тех или иных специальностях.

В лицее обучаются учащиеся с 9 по 11 класс в шести параллелях, в каждой из которых представлено 4-5 специальностей. В каждой из параллелей изучается целый ряд профильных дисциплин.

В рамках профильного компонента с момента основания Академического лицея, а это уже 15 лет. В 9-10-11 классах предмет изучался на специальностях: право, психология и художественная культура, англо-русская, англо-немецкая, франко-английская, англо-испанская филология, музыка, хореография и изобразительное искусство в течение 1 учебного года 2 часа (или пара, в неделю по учебной программе «Классическая греко-римская мифология» для средних школ, гимназий и лицеев, специально разработанная для учащихся Академического лицея, секций МАН и системы профильного обучения получила гриф МОН Украины).

Этот предмет мы рассматриваем как возвращение и возрождение символа лучших образовательных традиций классической системы отечественного образования, со времени Царскосельского лицея пушкинской поры.

Глубоко символично и то, что ритуал посвящения в лицеисты по заведенной традиции со дня основания лицея ежегодно проходит в заповедном античном и уникальном в мире месте, национальном заповеднике античной культуры мирового значения славной «Ольвии» – на земле одного из древних греческих городов-государств, имеющей богатое историческое и культурное прошлое, насчитывающей 2500-летнюю историю.

Изучение этой дисциплины в старших классах средней специальной школы имеет свои качественные и, прежде всего, возрастные особенности.